

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๒

สายทางดำเนินของธรรม

หลักธรรมที่ดีหลักพระวินัยก็ดี ถ้าเป็นสายทางก็ธรรมะคือสายทางก้าวเดินของจิต พระวินัยคือรั้วกันสองฟากทางไม่ให้จิตปลีกออกนอกกลุ่มนอกรทาง ซึ่งเป็นโทษและเป็นความผิดล้วน ๆ ไม่มีส่วนดีแทรกอยู่ในการฝ่าฝืนพระวินัยนั้นเลย เพราะฉะนั้นพระวินัยจึงเป็นรั้วกันที่หนาแน่นที่สุด เพื่อให้ความประพฤติกายวาจาตลอดถึงจิตใจแทรกไปด้วย ที่จะไม่ให้ออกนอกรั้วคือพระวินัย นี่เป็นพื้นตลอดสองฟากทางแห่งการดำเนินในสายธรรมด้วยจิตใจของเรา นั่นเป็นส่วนหยาบเพราะเป็นรั้วกันส่วนละเอียดที่เป็นขวากเป็นหนาม เป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ เป็นหินโสโครก เป็นหลุมเป็นบ่อน้อยอยู่ในสายทางเดินที่เรียกว่าธรรม

การชี้แนะบอกทุกแง่ทุกมุมของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องด้วยธรรม มีจิตตภาวนาเป็นสำคัญ ท่านจึงชี้แนะโดยละเอียดถี่ถ้วนที่สุด นับแต่ชั้นหยาบ ๆ คือการที่จะทำจิตให้เป็นความสงบเรียบร้อย อันนี้ชั้นหยาบ คำว่าหยาบคือความหยาบของกิเลส ที่กีดขวางทางก้าวเดินของจิตใจเพื่อสู่ธรรม อันเป็นความราบรื่นตั้งงามไปโดยลำดับ กิเลสประเภทนี้กีดขวางมาก คือความฟุ้งซ่านรำคาญ ความคิดปรุงแต่งต่าง ๆ อันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด คอยที่จะออกนอกทางนี้ไป บางความคิดก็ถึงกับไปโดนพระวินัยรั้วอยู่นอก ๆ โน้นอีกก็ยังมี นี่เป็นส่วนหยาบของข้าศึก คือขวากหนามอันเป็นเรื่องของกิเลสที่อยู่ตามสายทางเดิน

เพราะทางเดินนี้ถ้าเราไปด้วยความระมัดระวัง ตามหลักศาสนธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนไว้แล้วนี้ จะเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นโดยถ่ายเดียวสำหรับนักบวชของเรา ไม่เป็นอย่างอื่นเลย เพราะทางนี้เป็นทางหลุดพ้นโดยตรง ส่วนผู้ดำเนินนั้นก็ขึ้นอยู่กับข้อปฏิบัติ อานาจาสนาบุญญาภิสมภารมีมากน้อยต่างกัน แต่ถึงอย่างไรก็ไม่มีความว่าขาดทุนสูญดอก จะต้องก้าวเดินไปตาม ๆ คือเดินตามหลังกันไปในนั้นแล ในสายทางแห่งธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้วนั้น

การก้าวเดินตามสายทางแห่งธรรม จึงต้องได้ใช้ความระมัดระวัง มีสติเป็นพื้นฐานแห่งการก้าวเดิน คือการประพฤติปฏิบัติ ไม่เลือกกาลสถานที่เวล่ำเวลา อิริยาบถ ต้องมีสติรับทราบความเคลื่อนไหวของใจอยู่โดยสม่ำเสมอ ซึ่งส่วนมากต่อ

มากมีแต่ความเคลื่อนไหวเพื่อความผิดพลาดของจิต ที่จะออกนอกกลุ่มนอกทางแห่งธรรมนี้ทั้งนั้น

เพราะฉะนั้นจึงต้องได้บังคับบัญชาหนาแน่นด้วยสติเป็นพื้นฐาน ปัญญาเป็นเครื่องไตร่ตรองพิจารณาแทรกกันไปนั้น มีนักบ้างเบาบ้างสำหรับปัญญาในขั้นเริ่มแรก ส่วนสตินั้นหนัก ต้องพิจารณากันอย่างหนัก ตั้งอกตั้งใจตั้งทำต่อสู้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ราวกับนักมวยที่ต่อยกันบนเวทีที่จะผลอไม่ได้ นี่ระหว่างกิเลสกับธรรมก็เช่นเดียวกัน

ท่านแสดงไว้ตั้งแต่ธรรมพื้น ๆ คือสมาธิธรรมจนถึงวิมุตติธรรม นี่คือสายทางเดินของจิตให้เดินตามนี้ สติเป็นสิ่งสำคัญ อยู่ที่ไหนอย่าได้ลดได้ละ ทุกข์ยากลำบากในการตั้งสติตั้ง อย่าถือเป็นอุปสรรค เพราะนั่นเป็นเครื่องกีดขวาง ไม่ทำลายเครื่องกีดขวางนั้นก็ก้าวเดินไปไม่ได้ การทำลายเครื่องกีดขวางนั้นก็แค่การฝ่าฝืนความลำบากลำบาก ที่เป็นเรื่องของกิเลสปักขวากปักหนามหรือกีดกันเอาไว้ ไม่ให้ก้าวเดินด้วยความสะดวกสบายนั้นแล ให้พึงทราบไว้อย่างนั้น

ถือความมุ่งมั่น ถือความหวังเพื่ออรรถเพื่อธรรมอันเป็นจุดสำคัญของใจเราเหยียบย่ำไปตามสายทางที่กิเลสปักขวากปักหนามเอาไว้ นั้น โดยไม่มีความสะดวก สะท้านต่อความลำบากลำบาก ความท้อแท้อ่อนแอ ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ความทุกข์ใด ๆ ทั้งสิ้น มีแต่การก้าวเดินด้วยความมีสติอยู่โดยสม่ำเสมอ นี่เรียกว่า **อปัญญาปฏิบัติ** คือการปฏิบัติไม่ผิดทาง จะเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น จะช้าหรือเร็วก็ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติเอง แต่ทางนั้นคือทางถูกต้องแล้ว ที่เรียกว่า **อปัญญาปฏิบัติ**

การนอนก็มีเวล่ำเวลาที่นอน เช่น มัชฌิมยาม ท่านให้พักนอน นอนก็มีเป็นแบบฉบับของผู้มีสติ ของผู้ประกอบความเพียร เป็นกิริยาอาการของนักรบ นอนด้วยความตั้งสติตั้ง เมื่อรู้สึกตัวแล้วจะรีบตื่น ไม่นอนช้า ๆ ซาก ๆ อันเป็นเรื่องนอนใจ ซึ่งเป็นเรื่องราวของกิเลสทั้งนั้น

การนอนนั้นท่านกำหนดไว้ ๔ ชั่วโมง ในมัชฌิมยาม พอรู้สึกตัวแล้วก็ให้รีบตื่น คือทำความเข้าใจไว้กับเจ้าของ ทำความหมายเอาไว้ว่าพอรู้สึกตัวแล้วจะรีบตื่น เมื่อตื่นขึ้นมาแล้วก็มีการเดินทางบ้าง นั่งสมาธิบ้าง ตั้งแต่ปัจฉิมยามไปจนกระทั่งถึงสว่าง ในปฐมยามก็ประกอบความพากเพียรด้วยการเดินทางบ้าง นั่งสมาธิภาวนาบ้าง จนกระทั่งถึงเวลาที่ควรจะพักนอน นอนท่านก็บอกท่านอนสีหไสยาสน์นั้นแหละเป็นท่าของผู้มีสติ นอนด้วยความตั้งใจนอน ไม่ได้นอนด้วยความประมาท นี่เป็น **อปัญญาปฏิบัติ** ในพระสูตรมี ยกมาย่อ ๆ ในข้อการประกอบความเพียร

นี้แลครั้งพุทธกาลท่านผู้ดำเนินเพื่อความหลุดพ้นจริง ๆ ท่านถือความพากเพียร เป็นเนื้อเป็นหนัง เป็นจิตใจ ผากเป็นผากตายกับความพากความเพียรจริง ๆ ท่านไม่ได้เห็นว่าสิ่งใดในโลกนี้จะเป็นที่เลิศเลอเหนืออรรถเหนือธรรมเหนือความพ้นทุกข์ไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิงไปได้ ท่านจึงมีความจดจ่อต่อเนื่องกันด้วยความพากเพียร ตามจุดที่ท่านมุ่งมั่นไว้แล้วว่า คือความพ้นทุกข์โดยถ่ายเดียวเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้พระครั้งพุทธกาลท่านจึงปฏิบัติดังที่กล่าวมานี้ มีสถานที่ที่เหมาะสมคือในป่าในเขาลำเนาไพร ป่าช้าป่าชัญ ในถ้ำเงื่อมผา อันเป็นสถานที่ไม่มีใครปรารถนา โลกเขาไม่ปรารถนาที่เช่นนั้น แต่ธรรมนั้นเหมาะสมอย่างยิ่ง ที่จะสั่งสมขึ้นมาภายในจิตใจของผู้รักใคร่อรรถธรรมด้วยความสะดวกสบาย เพราะไม่มีสิ่งใดรบกวน

ไม่มีสิ่งใดเป็นภัยที่อยู่ในป่านั้น ว่าจะให้เกิดความรักให้เกิดความชัง เพราะความรักกับความชังนี้มีอนุภาพรุนแรงมากภายในจิตใจของปุถุชนเรา ความรักนี้ส่วนมากจะไม่รักสิ่งใด จะรักสิ่งที่จะทำให้คอขาดบาดตายจากมรรคผลนิพพานนั้นแล ความชังก็เหมือนกัน ท่านกล่าวไว้ในตำรากัม

สิ่งเหล่านี้ไม่มีในป่าในเขาที่จะให้เกิดความรักความชัง สิ่งที่จะตามมาก็คือความโกรธความเกลียดความเคียดความแค้น ขึ้นไปจากความรักความชัง ความหึง ความหวงตาม ๆ กันมาในสถานที่ที่โลกเห็นว่าเจริญ แต่ในสถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทานโอวาทไว้ให้พระสงฆ์ไปอยู่นั้น ไม่มีสิ่งเหล่านี้เข้าไปก่อการทำลาย การบำเพ็ญสมณธรรมที่เกี่ยวกับความรักความชัง ความหึงความหวง ความห้วงความเฝอ ความโมโหโทโส ที่จะทำลายตนอย่างพินาศฉิบหายไปนั้น จึงไม่มีในป่าในสถานที่เช่นนั้น มีแต่ธรรมจะเจริญออกงามโดยถ่ายเดียวคือเดินจงกรมก็สะดวกในสถานที่เช่นนั้น นั่งสมาธิภาวนาก็สะดวก อิริยาบถทั้งสี่ยืนเดินนั่งนอนด้วยการประกอบความพากเพียร เป็นความสะดวกตาม ๆ กันไปหมด

ไปอยู่ในป่านั้นไม่มีภัย หมายถึงอันนี้เป็นภัยสำคัญมาก เรื่องของสัตว์ร้าย เรื่องของสัตว์ของเสื่อของอันตรายต่าง ๆ ท่านไม่ได้กล่าวถึงเลย ย่อมแสดงว่าสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นภัยต่อจิตใจของผู้บำเพ็ญนั้นก็ไม่มีอะไรจะผิด เพราะไม่เป็นภัยจริง ๆ มิหนำซ้ำความกลัวในสถานที่เราไปอยู่ กลัวสัตว์ร้ายมีเสื่อเป็นต้น ก็ยังเป็นการเพิ่มความระมัดระวังด้วยความมีสติ และเพิ่มความตั้งใจก็ด้วยความมีสติอีกเช่นเดียวกัน จึงกลายเป็นคุณขึ้นมาด้วยความกลัวสิ่งเหล่านั้น ไม่ได้เป็นภัยเหมือนความ

รักความซังก้างที่กล่าวมาเบื้องต้นนั้น ท่านจึงไม่ทรงแสดงไว้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นภัย อย่าไปอยู่ในป่าเช่นนั้น ๆ ท่านไม่ได้ว่า

มีแต่ป่าที่หนาแน่นไปด้วยภัยเท่าไรยิ่งให้ไปอยู่ ก็เพื่อจะได้เห็นจิตในธรรมชาติที่ว่า อตตตา หิ อตตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งของตนนั้นพึ่งอย่างไร นั้นแหละเด่นชัดขึ้นในเวลาที่เกิดความสะดุ้งกลัวขึ้นมา เพราะการอยู่ในป่าและกลัวสัตว์ร้ายต่าง ๆ สติสตั้งก็ตั้งขึ้นมา ความพากเพียรก็ดี ความซึ้งเกียจซีคร้านหายหน้าไปหมด เพราะสิ่งเหล่านี้มีอำนาจมากที่จะให้เกิดความตั้งใจขึ้นมาด้วยความเป็นธรรม ถึงกับเกิดความกล้าหาญชาญชัยขึ้นมาในขณะที่หลังจากความกลัวนั้น เพราะการตั้งสติระมัดระวังใจอยู่อย่างเข้มงวดกวดขัน

ใจเมื่อมีสติเป็นเครื่องคุ้มครองรักษา ย่อมมีความแน่นหนามั่นคงสืบทอดกันไปเรื่อย ๆ ยิ่งมีสิ่งที่เป็นภัยที่น่ากลัวทำให้คิดให้ระวังมากเท่าไร สติยิ่งดีหนาแน่นขึ้นโดยลำดับ ความหนาแน่นของสติไม่ใช่จะหนาแน่นเพียงสติเฉย ๆ แต่เป็นโอฆารสอันสำคัญที่จะซึมซาบเข้าเป็นประหนึ่งปุ๋ย คือโอฆารสแห่งธรรมที่จะเข้าหล่อเลี้ยงจิตใจ ให้มีความแน่นหนามั่นคงมากขึ้น ๆ ถึงกับขณะหลังนั้นเกิดความกล้าหาญชาญชัยขึ้นมา ไม่ได้เป็นเหมือนอย่างขณะก่อนที่กลัวแล้วระมัดระวังเอามากมายอย่างนั้นเลย

ที่กล่าวมาเหล่านี้ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจึงจะทราบได้ ไม่ได้ปฏิบัติเสียก่อน ไม่ได้เข้าสงครามในลักษณะนี้ก่อนแล้วจะพูดไม่ได้ เพราะไม่รู้จะเอาอะไรมาพูด แต่ขอให้ได้เข้าไปอยู่อย่างนี้เถอะ จึงต้องขอภัยด้วยพูดเพื่อเป็นคติตัวอย่างแก่เพื่อนฝูง นิสัยของตนเองนั้นเป็นนิสัยที่หยาบ จะว่าคนหยาบก็ได้ ไปอยู่ในสถานที่ธรรมดาความเพียรไม่ค่อยดี ไม่เห็นมีความเด่น ไม่มีความรู้สึกว่ามีใจในเจ้าของเท่าที่ควรเลย และไม่ภูมิใจ ผลที่จะพึงได้ก็ไม่ค่อยปรากฏนัก

นี่ละทำให้จิตใจของเราติดค้นหาเหตุผลที่สะดุดจุดธรรมที่สำคัญ ซึ่งจะเกิดขึ้นภายในใจในเวลาดับขัน หรือในสถานที่เช่นนั้น คือที่กลัว ๆ จึงมักเสาะแสวงในสถานที่กลัว ๆ เสมอ ทั้ง ๆ ที่เราก็ก้าว แต่ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากความกลัวนั้น เป็นผลประโยชน์อัศจรรย์มหาศาล เราจึงจำเป็นต้องได้สละเป็นสละตายเข้าอยู่บำเพ็ญเพื่อธรรม เพราะชีวิตจิตใจนี้ไม่มีคุณค่าเท่ากับธรรมที่เรามุ่งหวังอยู่นั้นเลย นี่ละเป็นเหตุที่จะให้ก้าวเข้าสู่สถานที่ดังกล่าวนี้ตามนิสัยเรื่อยมา

เมื่อก้าวเข้าไปสู่สถานที่ดังกล่าวก็ต้องเป็นดังที่เราคิดไว้ เพราะที่นั่นเป็นสถานที่น่ากลัวจริง ๆ พอไปถึงสถานที่น่ากลัว กลางวันก็กลัว กลางคืนก็กลัว เวลา

ไหนก็กลัว ยิ่งกลางคืนด้วยแล้วจิตก็ยังมีแต่ตั้งหน้าตั้งตาที่จะกลัว ในขณะที่เดียวกัน สติต้องติดแน่นอยู่ตลอดเวลาที่จิตมีความรู้สึกกลัว หรือจิตผิดปกติจากธรรมดา แสดงตัวเป็นความกลัวขึ้นมาเล็กน้อย สติจะจดจ่อต่อเนื่องกันเรื่อย ๆ

ยิ่งในเวลาที่น่ากลัวมากที่สุดก็คือในเวลากลางคืนหนึ่ง เวลาตึกสงัดหนึ่ง เพราะเราเดินจงกรมนี้ จะเป็นกลางค้ำกลางคืนเวลาตึกตื่นอะไรก็ตาม ฟังแต่ว่าความเพียรเพื่อฆ่ากิเลส เราจะไปเลือกกาลสถานที่เวล่ำเวลาอยู่ ไม่สมกับเราต้องการในสถานที่เด็ด ๆ เช่นนั้น จึงต้องได้เดินจงกรมทั้ง ๆ ที่กลัว ๆ นั้นแหละที่ได้เห็นเหตุเห็นผลกันในเวลานั้น

พอความกลัวเริ่มขึ้นมากสติเริ่มจับ คือจิตนี้ห้ามหรือบังคับเด็ดขาด ไม่ให้เคลื่อนจากจุดที่ตนต้องการ เช่น เราบริกรรมพุทโธ ๆ ก็ให้อยู่กับคำบริกรรมนี้เท่านั้น เป็นก็ตาม ตายก็ตาม เสือกก็ตาม ช้างก็ตาม สัตว์อันตรายใด ๆ ก็ตาม ไม่ไปคิด ไม่ไปยุ่ง ให้อยู่อยู่กับจุดเดียวคือคำบริกรรมนี้เท่านั้น นี่หมายถึงขั้นเริ่มแรกของการภาวนา ซึ่งต้องอาศัยคำบริกรรม กลัวมากเท่าไรจิตยิ่งติดแน่นกับคำบริกรรม ไม่ให้ปราศจากเลย ความมุ่งหมายนั้นคือหมายตายกับธรรมนี้เท่านั้น ไม่ให้จิตไปสู่อารมณ์ที่กลัวนั้น ๆ

ธรรมคืออะไร คำบริกรรมนั้นแลคือบทแห่งธรรม ชื่อแห่งธรรม ธรรมแท้จะปรากฏที่จิต ที่จิตกำลังบริกรรมอยู่นั้นแหละ คือสังสมพลังของธรรมให้เกิดขึ้นที่ใจ มากน้อยตามความพากเพียรของตน เมื่อสติได้ติดแน่นอยู่กับคำบริกรรม บังคับจิตไม่ให้แยบออกไปสู่อารมณ์ที่เป็นภัย ซึ่งทำให้น่ากลัวน่าหวาดเสียวนั้น ให้อยู่เฉพาะกับคำบริกรรมนี้ติดต่อสืบเนื่องกันเป็นลำดับลำดับ ก็เป็นการสังสมพลัง คือกำลังของอรรถของธรรมขึ้นภายในจิตใจ หนุนใจให้มีความแน่นอนหนาหรือให้มีความอบอุ่นมากขึ้น ๆ สุดท้ายจิตใจดวงนั้นก็แน่นเหมือนกับหินทั้งก้อนหรือภูเขาทั้งลูก สติก็ติดอยู่นั้นไม่พราวจากใจ

ที่นี้ความที่เคียวกลัว ๆ คิดออกไปหาสิ่งที่น่ากลัวก็ไม่กลัว คิดไปถึงอันใดคำว่่ากลัวไม่กลัวทั้งนั้น เอ้า คิดหมดในแดนโลกธาตุนี้กลัวอะไร จะมีสิ่งน่ากลัวแม้สิ่งหนึ่งมาปรากฏที่ใจนี้มีไหม ไม่มีเลย นั้นฟังซิ นั้นละเมื่อถึงขั้นจิตเป็น อตุตา หิ อตุต โน นาโต คือช่วยตัวเองช่วยอย่างนั้น ฟังตนเองฟังอย่างนั้น อยู่กับตัวเองด้วยความแน่นอนมั่นคงก็อยู่แบบนั้น แบบที่ตนสั่งสมขึ้นมาแล้วนั้น ผลก็ปรากฏเด่นชัด นี่ละการประกอบความพากเพียรมันถึงเห็นผล

นี่ก็เป็นสิ่งที่เราลืมไม่ได้ในชีวิตและการภาวนาของเรา ซึ่งไปอยู่ในสถานที่เช่นนั้น และไม่อยู่เพียงวันหนึ่งวันเดียว สถานที่แห่งหนึ่งแห่งเดียว เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ พอจิตจะมีความคุ้นในสถานที่ใดจะเป็นความชินชา ก็เลสจะเกิดขึ้นแล้วนะ ตัวหน้าด้านตัวชี้เกี้ยวชี้คร้านประกอบความพากเพียร การตั้งสติตั้งจะค่อยเหลวไหลไป นี่ต้องเปลี่ยน นั้นละอุปายของการประกอบความพากเพียรให้ท่านทั้งหลายจำเอาไว้ นี้อธิบายเพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้บำเพ็ญให้ได้คิดหลายแง่หลายทาง เพื่อทันกับกลมายาของกิเลสที่คอยสอดแทรกอยู่เสมอภายในจิตใจ เราจึงต้องพลิกหลายสัณหลายคม

พอมีความรู้สึกที่สถานที่นี้จะเป็นความเคยชินขึ้นมาแล้ว เปลี่ยนแปลงทันที เปลี่ยนขยับเข้าไปในสถานที่ที่จิตเข้าใจว่าจะเป็นสถานที่ที่น่ากลัวมากยิ่งขึ้น หรือว่าเป็นว่าตายก็เรียกว่าถึงขั้นเป็นขั้นตาย มากยิ่งขึ้น ๆ เอาชีวิตเป็นตัวประกันเลย เมื่อไปอยู่สถานที่เช่นนั้นจิตใจก็เปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่ ความพากเพียรสติตั้งตลอดปัญญาอุปายต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่

การที่สติปัญญามีความเปลี่ยนแปลงไปตามความพากเพียร และกาลสถานที่นั้นมากน้อยเพียงไร ก็เป็นการสั่งสมกำลังของธรรมขึ้นภายในจิตใจของตน และในขณะเดียวกันก็ตัดกำลังวังชาของกิเลส ซึ่งเคยเป็นตัวขำคึกห้อมล้อมอยู่ตลอดเวลา นั้นให้เบาบางลงไป ๆ จนถึงกับเหมือนกับผ้าขี้ริ้ว ชีวิตไม่มีราค้าราคาเลย ตายที่ไหนก็ตายได้ทุกกาลสถานที่

ทั้ง ๆ ที่เรากลัวมากที่สุด ความกลัวนั้นหายไปหมดไม่มีอะไรเหลือ อยู่เป็นธรรมดาเป็นเอกเทศ ประหนึ่งว่าไม่มีอะไรเป็นภัยต่อเราเลยในโลกนี้ เพราะตัวของเราเองก็เป็นผ้าขี้ริ้วหาค่าราคาไม่ได้แล้ว อะไรหรือสิ่งใดจะมาทำอะไรให้เป็นอย่างไรก็เป็นไปไม่ได้ ไม่นอกเหนือจากผ้าขี้ริ้วนี้ไปเลย นั้นจิตปล่อยลงถึงขนาดนั้น ยิ่งสนุกประกอบความพากเพียร ความพากความเพียรนี้ยิ่งเด่น สติยิ่งดีปัญญายิ่งเฉียบยิ่งแหลม

นี่คืออันหนึ่งเป็นผ้าขี้ริ้ว อันหนึ่งกลับเด่นขึ้น เป็นทองทั้งแท่งขึ้นภายในจิตใจ นี่คืออุปายของการประพฤติปฏิบัติ ที่พระทั้งหลายในครั้งพุทธกาลท่านอยู่อย่างนี้เป็นส่วนมาก เพราะเป็นแนวทางที่จะทำให้หลุดพ้นอย่างกระจ่างแจ้ง และรวดเร็วกว่าสถานที่ธรรมดา ซึ่งมักจะเป็นการสั่งสมกิเลสมากกว่าสั่งสมธรรม

ในตำรับตำรามีนานต่อมาก นี้ได้ยกมาอธิบายให้ท่านทั้งหลายฟัง ตามฐานะที่ได้เคยศึกษามาตามกำลังของตน และได้เข้าสู่แนวรบคือภาคปฏิบัติด้วย ได้เปลี่ยน

แปลงตนอย่างไร วิธีการประกอบความพากเพียรได้พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงอย่างไร ทั้งอุบายวิธีการต่าง ๆ ภายในจิตใจ ทั้งสถานที่ที่จะให้จิตมีความรู้สึกแปลกต่างไป จากสถานที่เดิม เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ อย่างนั้น จิตก็มีความกล้าหาญชาญชัย อยู่สบาย

คำว่าสมาธิคือความแน่นหนามั่นคงของใจนั้นไม่ต้องบอกแล้ว กลางวันก็ไม่กลัวกลางคืนก็ไม่กลัว เวลาไหนก็ไม่กลัว เมื่อจิตได้รวมตัวเข้าเป็นพลังทั้งแท่ง เหลือแต่ความรู้ที่เด่นอยู่ภายในจิตใจอย่างเดียวนั้นแล้ว เหมือนหนึ่งว่ามีอำนาจมากที่สุด มีพลังมากที่สุด ครอบทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่อันตรายที่เคยกลัว ๆ นั้นก็ครอบไปหมด หากความกลัวไม่ได้เลย และยังคิดว่าสิ่งทั้งหลายจะไม่สามารถมาทำลายตัวเองได้อีกด้วยซ้ำ นี่เป็นความรู้สึกของจิต ส่วนที่จะทำลายได้ไม่ทำลายได้นั้น เราไม่ต้องยกมายุงมาเหยงุ่นวาย จะเป็นการทำลายการประกอบความพากเพียรเพื่อสั่งสมธรรมของเราให้เสียไป

การตายนั้นอยู่ที่ไหนก็ตาย เสือกินก็ตาย ไม่กินก็ตาย อยู่ในบ้านไม่มีเสือมากินก็ตายได้ นี่เมื่อสรุปให้สรุปลงไปอย่างนั้น เพื่อเป็นผลประโยชน์ในทางด้านธรรมะ ไม่ให้กิเลสมาแบ่งสันปันส่วนเอาไปได้เลย ถ้าเราแยกไปทางเป็นทางตาย ถ้าเพื่อว่าเสือมากินจริง ๆ เราสำคัญว่าเสือกินไม่ได้ มันเกิดมากินจริง ๆ จะว่ายังไง นี่สร้างปัญหาเป็นขวากเป็นหนามกั้นตัวเอง จะว่ายังไงตั้งแต่เสือไม่กินก็ตายนี้ นั่นแก้กันแล้ว นี่ละอุบายวิธีการต่าง ๆ ของการปฏิบัติ ท่านดำเนินมาพาดำเนินมาอย่างนี้ นี่หลักของศาสนา

พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาขึ้นมา เพราะการปฏิบัติเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นจิตเป็นใจ เอาเป็นเอาตายจริง ๆ ได้ร่มไม้คือร่มโพธิ์ เห็นผลทั้งสถานที่ที่บำเพ็ญอำนาจ เห็นผลทั้งวิธีการดำเนินว่าถูกต้องแม่นยำจนได้เป็นศาสดา ตรัสรู้สังขารกิเลสออกจากจิตใจหมดแล้วกลายเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา จึงได้นำวิธีการต่าง ๆ นี้มาสอนโลก ทั้งสถานที่อยู่ว่าที่เช่นไรเหมาะสมที่สุด พระองค์ประทับอยู่ในที่เช่นไรละที่ที่เหมาะสมที่สุด ก็พระองค์เป็นผู้ยืนยันเสียเองในการอยู่ เช่น รุกขมุลคือร่มโพธิ์

วิธีการปฏิบัติก็ทรงเด็ดเดี่ยวอาจหาญ เอ้า ถ้าไม่ได้ตรัสรู้ได้ร่มไม้โพธิ์นี้แล้ว สถานที่ตายกับสถานที่ตรัสรู้จะต้องเป็นสถานที่เดียวกัน หากไม่ได้ตรัสรู้จะตายก็ยอมเลย ไม่ยอมมลุกขึ้นจากสถานที่นี้อีกต่อไปแล้ว ถ้าไม่ได้ตรัสรู้ก็มีตายเท่านั้นกับตรัสรู้เท่านั้น สุดท้ายก็ได้ตรัสรู้ขึ้นมา เป็นยังไงพูดถึงเรื่องความเด็ดเดี่ยวของพระพุทธเจ้า เอามาเทียบกับจิตใจของเราซิ

เราว่า พุทธิ สรณฺ คจฺฉามิ ว่าให้จิตใจของเราซึมซาบเข้าถึงองค์แห่งพุทธะ ทั้งความรู้ของพระองค์ ทั้งวิธีการดำเนินของพระองค์ ให้มันแทรกภายในจิตใจของเราฝังไว้อย่างลึก ๆ ซิ ธรรมท่านเกิดที่ไหน ท่านเกิดขึ้นด้วยความเป็นอย่างนี้แหละ ไม่ใช่เกิดขึ้นอย่างอื่นใด อย่างเหล่า ๆ เหล่า ๆ ธรรมไม่เกิด มีแต่กิเลสเท่านั้นเกิดขึ้นโดยถ่ายเดียว นี่ สงฺฆํ สรณฺ คจฺฉามิ ที่ท่านตามเสด็จพระพุทธเจ้าทัน เรียกว่าได้บรรลุธรรมถึงขั้นอรหัตบุคคลท่านดำเนินกันอย่างนี้ ท่านไม่มีงานกิจการอันใดเข้ามาเกี่ยวข้องเลย มีแต่บริวาร ๘ เท่านั้นเป็นเครื่องจำเป็น ที่จะติดตามองค์ของท่านไปเพื่อบำเพ็ญในสถานที่ต่าง ๆ

สิ่งจำเป็นอะไร ๆ ก็ไม่เห็นท่านแสดงไว้ในคัมภีร์ในตำรับตำรา มีแต่บริวาร ๘ เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับพระ ถ้าภาษาของเราทุกวันนี้ก็ว่าพระเดินธุดงค์กรรมฐานจะต้องไปพระรุงพระรังกับวัตถุสิ่งของเงินทอง เสบียงอาหารหวานคาว เครื่องใช้ไม้สอย บริษัทบริวารได้อย่างไร ก็ผู้จะไปฆ่ากิเลสไม่ใช่ผู้จะไปสั่งสมกิเลส หากความสบายให้กิเลสนี้ สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องหาความสบายให้กิเลสทั้งนั้น แต่ธรรมไม่มีหวังจะได้ครองหัวใจ

ทางเดินของพระพุทธเจ้าและพระสาวกท่าน ท่านไปอย่างเรียบง่าย ๆ พระพุทธเจ้าก็เห็นใหม่ในตำรับตำราค่านกันได้ที่ไหน เวลาเสด็จออกทรงผนวชมีใครตามเสด็จพระพุทธเจ้า ก็มีแต่ฉันนะอำมาตย์คนเดียวกับม้ากัณฐกะนี้เท่านั้น จากนั้นก็อยู่ในป่า ใครจะไปสนใจกับพระสิทธัตถราชกุมารว่าเป็นกษัตริย์ เป็นเทวบุตรเทวดา หรือเป็นอนาถามาจากไหน เขาก็เห็นว่าเป็นนักพรตคนหนึ่งหรือนักบวชคนหนึ่ง ตามลัทธิของเขาที่เคยมีอยู่ประจำในสมัยนั้น ๆ เท่านั้นเอง

พระองค์ก็ไม่ทรงทงพระองค์ว่าเคยเป็นกษัตริย์และเป็นกษัตริย์ ได้มาบำเพ็ญอยู่เดี๋ยวนี้ คือกษัตริย์มาบำเพ็ญอย่างนี้ก็ไม่เคยติดพระทัยเลย มีแต่เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์โดยถ่ายเดียว ด้วยความเพียรที่หมายมั่นปั้นพระหัตถ์เท่านั้น ภาษาเราว่าหมายมั่นปั้นมือ เอาจริงเอาจังเอาเป็นเอาตาย ให้ถึงเหตุถึงผลถึงพริกถึงขิงกันจริง ๆ อย่างที่ทรงบำเพ็ญด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เราเห็นอยู่แล้วในพระประวัติของท่าน ทรงแน่ใจแล้วว่าไม่ใช่ทางจึงทรงถอย เอาให้ถึงเหตุถึงผลว่าไม่ใช่ทางเป็นที่แน่ชัดแล้ว ถึงถอย ๆ ๆ

ส่วนที่ทรงเห็นว่าแน่พระทัยแล้วว่าใช่ทาง ท่านยกมาตั้งแต่สมัยที่พระราชบิดาพาเสด็จไปแรกนาขวัญ ทรงเจริญอานาปานสติได้ผลเป็นที่พอพระทัยมาตั้งแต่เป็นพระราชกุมาร ท่านแน่พระทัยว่าวิธีนี้ต้องเป็นวิธีที่ถูกต้อง จึงได้ทรงดำเนิน จนได้

ตรัสรู้ขึ้นมา ดังนั้นทรงแสดงพระอาการได้ออกมา จึงเป็นพระอาการที่แทนองค์
ศาสดาหรือเป็นองค์ศาสดา ๆ แสดงออกมาทั้งนั้น คือเป็นครูสอนโลก ๆ ไปโดย
ลำดับทุกพระอาการ

เราไม่ยึดครุอย่างพระพุทธเจ้า พระอาการอย่างพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้
แล้ว เราจะเอาอะไรมายึด ผู้ปฏิบัติต้องคำนึงเสมอในสิ่งเหล่านี้ ไม่คำนึงอย่างนี้หาสิ่ง
ที่จะเป็นสิริมงคลแก่เราไม่ได้ กิเลสจะรุ่มลุ่มกักตักกินดับกินปอดจะไม่มีเหลือ คนทั้ง
คนดับปอดไม่มีกิเลสเอาไปกินหมด ดับปอดนั้นโลกเขาถือว่าเป็นของดีของดี เป็น
ของสำคัญอยู่ในร่างมนุษย์ นี่ความหมายเป็นข้อเทียบเคียง แต่กิเลสเอาไปกินเสีย
หมด ก็เหลือแต่สิ่งที่ไม่มีความหมาย คนไม่มีความหมาย พระไม่มีความหมาย แล้ว
มีคุณค่าอะไร หัวโล้นโกนคิ้วใครทำเขาก็ได้ไม่เกิดประโยชน์ เพราะฉะนั้นเพื่อเป็น
เครื่องประดับความเป็นสมณะของเรา จึงต้องเป็นผู้มีความ پاکเพียร ทุกสิ่งทุกอย่าง
ให้แน่นหนามั่นคง แล้วผลไม่ต้องสงสัยแหละ

คำว่าสวากขาตธรรมนี้คือสายธรรมที่เป็นทางเดิน และพระวินัยที่เป็นรั้วกัน
เอาไว้ นั่น อโยออกนอกกลุ่มนอกทาง ภายในทางแห่งธรรมนั้นก็ให้ใช้ความพินิจ
พิจารณา ความเพียรกวาดออกเรื่องชวากเรื่องหนาม ที่กิเลสมันปักเสียบเอาไว้ตาม
สายทางที่ก้าวเดิน การก้าวเดินในสายทางธรรมเพื่อความหลุดพ้น ต้องเหยียบชวาก
เหยียบหนามที่กิเลสปักเสียบนั้นแหละไปเสมอ หรือกวาดชวากกวาดหนามออกแล้ว
ก้าวไป ๆ คือฝืนอุปสรรค ฝืนความขัดข้องยุ่งเหยิง ฝีกฝืนทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นชื่อว่า
เป็นกลมายาของกิเลสแสดงออกมา นั่นละเรียกว่าเราปัดออกกวาดออก ให้มีแต่
ความขยันหมั่นเพียร

ศรัทธาฟังแล้วต่อองค์ศาสดา ฟังแล้วต่อมรรคผลนิพพาน ฟังแล้วอย่างลึก
วิริยะเพียรเพื่อศรัทธาที่เชื่อแล้วอย่างลึกนั้น สติก็เหมือนกัน สติตั้งตลอดเวลาไม่มี
ละเว้นเลยคำว่าสติ สมาริก็หมายถึงความตั้งมั่น ความแน่นหนาแน่นคงของเหตุ คือ
การดำเนินของเราไม่โยก ๆ คลอน ๆ แล้วจะเข้าสู่ผลคือความแน่นหนาแน่นคงของใจ
ปัญญา ฟังซิ ปัญญาก็เคยได้กล่าวแล้วได้พูดแล้ว

ให้ธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องก้าวเดิน เป็นเครื่องปัดชวากหนามทั้งหลายออก
ให้มีแต่ธรรมเหล่านี้ก้าวเดิน ๆ แล้วจะถึงจุดหมายปลายทาง เหมือนกับทางสายนี้
จากนี้ไปสู่จุดนั้น ผู้ไปถึงแล้วทางสายนี้ก็ยังคงเป็นทาง ผู้ดำเนินตามก็จะต้องถึงจุด
นั้นเหมือนกัน เป็นเพียงก่อนและหลังกันเท่านั้น

แต่จะให้ทางนี้หรือล้าสมัย ผิดจุดหมายที่เคยถูกต้องไปเป็นอื่นนั้นเป็นไปได้ ไม่ได้ เช่นทางจากวัดเราเข้าสู่หมู่บ้านตาด ใครจะเดินก็ต้องเดินอย่างเดียวกันเข้าไป ๆ ก็ถึงหมู่บ้าน ๆ ทางแห่งธรรมนี้ก็เส้นทางเพื่อหลุดพ้นไปโดยลำดับ ตั้งแต่ขั้นต่ำแห่งธรรมจนถึงขั้นสูงสุดวิมุตติหลุดพ้น จะนอกเหนือไปจากสายทางนี้ไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นจึงขอให้ทุก ๆ ท่านตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติ

นี้แหละคือเนื้อคือหนังของนักบวชของนักปฏิบัติเรา ได้แก่ความพากเพียรเพื่อชำระจิตใจให้มีความสงบผ่องใสและมีความสง่างาม จนกระทั่งถึงสว่างกระจ่างแจ้งเป็นโลกวิทู รู้ทั้งโลกนอกโลกในตลอดทั่วถึง ไม่ติดไม่ข้องไม่คาอะไรทั้งนั้นทางสายนี้

เราเป็นผู้มีโอกาสที่สุดแล้วในเพศแห่งนักบวชนี้ เวล่ำเวลาก็ออยู่กับใจ เราอย่าไปหาเอาเมื่อกับแจ่งมาเป็นเวล่ำเวลา ให้ดูขณะหรือเวล่ำเวลาที่กิเลสมันแสดงตัวออกมา แสดงมาที่จุดไหน ต้องแสดงออกมาที่ใจทั้งนั้น ปรงแย็บออกแล้วกระเพื่อมแย็บออกแล้ว เราไม่ทันขณะมันกระเพื่อม เราไปเห็นตั้งแต่ภาพที่มันวาดหลอกไว้แล้ว เรื่องราวอะไร ๆ มันไปวาดไว้แล้ว ไปแสดงเรื่องราวไว้แล้ว

เราไปทราบแต่โน้น ไปเห็นแต่โน้น ไปติดแต่โน้น ไปตีใจเสียใจแต่กับเรื่องราวโน้น ส่วนต้นทางที่มันออกนี้ออกจากอะไร จุดที่เกิดเบื้องต้นแห่งเรื่องทั้งหลายนั้นเกิดที่ตรงไหน นี่สติของเราไม่ทัน เวลามันวาดภาพขึ้นมาแล้ว วาดเรื่องราวขึ้นมาแล้วเราถึงได้เห็น เห็นก็เห็นไปเพื่อความหลงไม่เห็นไปเพื่อความรู้

ถ้าสติดีแล้วเพียงกระเพื่อมพังกัทันกันแล้ว ยังไม่ได้ปรงแต่งเรื่องอะไรเลย พอแย็บก็ทราบ เมื่อสติทันสิ่งเหล่านี้ต้องดับ ฝันวาดไปไม่ได้ เพราะสติมีอำนาจมากยิ่งขึ้นกว่าสังขารที่จะปรงขึ้นไปอย่างนั้น สังขารนั้นท่านเรียกสังขารสมุทัย ปรงไปเพื่อให้ติด เป็นเครื่องหลอกหลวง เป็นอยู่อย่างนั้นตลอด เมื่อสติปัญญาเราก็พิศตัวของเราให้ดีโดยลำดับลำดับแล้วทัน คิดขึ้นเรื่องอะไร ๆ ก็ทัน ที่แรกเพียงทันเสียก่อน ครั้นมีสติปัญญาสามารถแก้แล้ว ไม่เพียงแต่ว่าทัน ยังสังหารกันด้วยได้เป็นลำดับลำดับ จนกระทั่งไม่มีอะไรเหลือ นี่ละการปฏิบัติธรรมท่านปฏิบัติกันมาอย่างนี้

ท่านไม่ทำลุ่ม ๆ ดอน ๆ สุ่มสี่สุ่มห้า ศาสนาเลยกลายเป็นเครื่องหาอยู่หากินของกิเลสไปเสียหมดเวลานี้จะทำยังไง มันน่าสลดสังเวชนะ ศาสนาเป็นทำเลเป็นตลาดหากินของกิเลสนี้เป็นยังไงดูเอา เราไม่ต้องไปพูดกันมากแหละ มีเรื่องอรรถเรื่องธรรมที่ตรงไหน ถ้าว่ามีเรื่องอรรถเรื่องธรรมว่าเป็นการบุญการกุศลที่ตรงไหน ก็

นั้นแหละกิเลสไปตีตลาดอยู่ตรงนั้น หากินอยู่ตรงนั้น เดินอยู่ตรงนั้น ไม่มีอะไรเกินธรรมชาติอันนี้แหละ เป็นอยู่อย่างหน้าด้านทีเดียว นี่ชีนาสลดสังเวชจริง ๆ

เรื่องของพระพุทธเจ้าจริง ๆ แล้วไม่มีงานอันอื่นอันใดเข้ามาเกี่ยวข้องเลย มีแต่งานชำระกิเลส ในอริยาบถต่าง ๆ มีตั้งแต่เรื่องของการประกอบความ پاکเพียรเพื่อชำระกิเลสโดยถ่ายเดียว แม้ท่านผู้สิ้นกิเลสแล้วท่านก็อยู่ด้วยความเป็นวิหารธรรม ในสถานที่สงบสงัดตามอัธยาศัยของท่าน ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ยุ่งกับอะไรแล้ว เติงกรรมนั่งสมาธิก็เพื่อธาตุเพื่อขั้นในวิหารธรรม ในทิวภูมิธรรมเท่านั้น คือเวลายังทรงธาตุทรงขั้นอยู่ ท่านก็ประกอบความ پاکเพียร เวลาคิดก็คิด เวลาปรุงก็ปรุง เวลาใช้การใช้งานธาตุขั้นท่านก็ใช้ เวลาท่านจะระงับขั้นของท่านลงสู่จะเรียกว่าสมาธิธรรมก็ได้ ลงสู่ความสงบพักขั้น ท่านก็พักของท่าน นี่ละที่ว่าประกอบความเพียร

เวลาใช้ขั้นท่านก็ใช้ เวลาพักขั้นท่านก็พัก เวลาจะพิจารณาไตร่ตรองแง่ อรรถแง่ธรรมต่าง ๆ ลึกตื่นหยาบละเอียดหนาบางขนาดไหน ท่านก็พิจารณาไตร่ตรองของท่าน ซึ่งเป็นเรื่องของความเพียรตามอัธยาศัยของผู้สิ้นกิเลสแล้วทั้งนั้น

เราไม่สิ้นเราไม่รู้ เช่นอย่างว่าท่านเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านทำความเพียรหาอะไร เราทั้งไม่ได้เป็นพระอรหันต์ด้วย และทั้งไม่รู้เรื่องของท่าน ซึ่งเป็นพระอรหันต์ดำเนินนั้นด้วยเราจะเอาอะไรมารู้ ถ้าเราอยากรู้เราก็ทำตัวของเราให้สิ้นกิเลสซิ ตามทางเดินของท่าน วิธีการของท่านมีอยู่อย่างสมบูรณ์แล้ว ทำใจของเราให้สิ้นกิเลสแล้วที่นี้ประกอบความ پاکเพียรเพื่ออะไร ไม่ต้องไปถามใครแล้ว รู้ในตัวเองด้วยกันทุก ๆ องค์บรรดาพระอรหันต์ ประกอบความ پاکเพียรเพื่ออะไร ท่านรู้ของท่านเอง อ้ออย่างนี้ ๆ พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาเช่นเดียวกับเรา ๆ ท่าน ๆ นี้ ท่านทำเพื่ออะไร นี่ก็ไม่ต้องถาม วิ่งเข้าสู่จุดเดียวกันทั้งนั้นเลย

ท่านพิจารณาธรรมว่าจะควรพิจารณาลึกตื่นหนาบางขนาดไหน ผู้มีนิสัยหนักไปในทางใด เช่นอย่างพระกัสสปะซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับพระพุทธเจ้า พิจารณาดูความเกิดความจุติเคลื่อนไหวของสัตว์ทั้งหลาย เกิดแล้วไปตายที่ไหน ตายแล้วไปเกิดที่ไหนพินิจพิจารณา เรียกว่าจุตูปปาตญาณ จนถึงกับพระพุทธเจ้าท่านมาเตือนว่า กัสสปะอันนี้เป็นเรื่องของเรตถาคต กัสสปะเป็นผู้เป็นบุตรของเรา ท่านว่าอย่างนั้นในคัมภีร์บอกไว้อย่างนั้น สิ่งเหล่านี้เธออย่าไปคิดอย่าไปพิจารณา อันนี้เป็นเรื่องของพุทธวิสัย เป็นเรื่องของตถาคต คือพระกัสสปะท่านพิจารณาไปเรื่องจุตูปปาตญาณของสัตว์ทั้งหลาย เกิดไม่มีสิ้นสุด ไม่มีประมาณ พิจารณาไปก็ทำให้เพลินไป ๆ

พระพุทธเจ้าท่านก็รับสั่งหรือเตือนพูดง่าย ๆ ให้หยุดเสีย เรื่องของโลกมันเป็นมาอย่างนี้ตั้งกัปตั้งกัลป์ กัปไหนกัลป์ไหนถ้าพูดภาษาของเรา จะเอาประมาณได้ยังไง มันเป็นมาอย่างนี้ตั้งแต่ไหนแต่ไรอยู่แล้ว ไม่ใช่เข้ามาเป็นในขณะที่เราพิจารณา เราดูเราเห็นนี้ มันเคยเป็นอยู่แล้วเป็นอย่างนั้น และยังเป็นไปอีกตลอดกาลสถานที่ที่ไม่มีเลือก เรื่องจิตวิญญาณที่จะไปเกิดไม่ได้ เวลาใดเดือนใดปีใดสถานที่ใดเกิดได้ทั้งนั้น เพราะอำนาจแห่งกรรมผลักไสให้ไป และเชื่อคืออวิชชาที่จะพาให้เกิดนั้นบังคับอยู่แล้ว ว่าสัตว์ทั้งหลายตายแล้วต้องเกิด ๆ ๆ มีเครื่องบังคับกรรมตีกรรมชั่ว เป็นเครื่องผลักไสสัตว์ให้ไปในที่ต่าง ๆ

เพราะฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงเกิดได้ตายได้ ตกนรกหมกไหม้ เป็นเปรตเป็นผี เป็นยักษ์เป็นมารอะไรก็ตาม เป็นได้ทั้งนั้น แล้วเคยเป็นมาเท่าไรก็กัปก็กัลป์ไม่ใช่เป็นเฉพาะปัจจุบันนี้ ยังจะเป็นต่อไปอีกข้างหน้าเช่นเดียวกับที่ผ่านมาแล้วยืดยาวเพียงไร ที่จะเป็นไปข้างหน้าก็ยืดยาวฉนั้นเหมือนกัน หาประมาณไม่ได้ก็คือเรื่องเกิดตายของสัตว์ ถ้าไม่ย่นวิญญะเข้ามาด้วยการชำระกิเลส สะสางกิเลสอันเป็นตัวสำคัญให้พาภพชาติยืดยาวนี้

ย่นเข้ามา ๆ ด้วยความพากเพียร ด้วยการสร้างบุญสร้างกุศล ย่นเข้ามาจนถึงขั้นจิตตภาวนา ตัดเข้ามา ๆ ภพชาติของสัตว์จะไม่มีเวลาสิ้นสุดยุติลงได้ จงปฏิบัติบำเพ็ญตนดังพระสาวกท่านดำเนิน ท่านประกอบความเพียร นั้นละคือท่านตัดวิญญะให้ย่นเข้ามา จนถึงขั้นอรหัตบุคคล เมื่อบรรลุถึงขั้นอรหัตบุคคลแล้วเป็นอันว่าสิ้นแล้ว ชากของกิเลสไม่มีเหลือ ที่จะพาให้ไปเกิดในภพชาติใด ๆ อีกแล้ว นั้นท่านตัดขาด ๆ อย่างนั่นเอง

ให้เห็นในหัวใจของเราซิ เราก็เป็นคนคนหนึ่งทรงธรรมของพระพุทธเจ้า ธรรมของพระพุทธเจ้าก็ไม่ลำเอียงด้วย เป็นสวากขาตธรรมด้วย ตรัสไว้ชอบแล้ว ขอให้พยายามดำเนินตามธรรมที่ชอบนั้นเถิด จิตใจของเราชั่ววัตรปฏิบัติทุกสิ่งทุกอย่างก็จะชอบไปตาม เมื่อมีแต่สิ่งที่ชอบที่ติบวกันเข้าแล้ว ทำไมจะไม่ดีจนถึงขั้นดีเลิศได้เล่า ต้องดีได้ ดีเลิศได้ไม่สงสัย ขอให้ก้าวเข้าไปเถิด

อย่างที่ท่านว่าพระอรหันต์ ๆ เป็นยังไงเราก็ไม่ทราบนี่นะ ความรู้ของพระอรหันต์ท่านเป็นความรู้เช่นใดเราก็ไม่ทราบ ก็จะทราบได้ยังไงเพราะความรู้อันนี้มันมีตั้งแต่เรื่องของกิเลสออกตลาดตเลหุ้มห่อไปหมด กระดิกอะไรมีแต่เรื่องของกิเลส ภาพของกิเลสทั้งนั้น ไม่ว่าจะไต่ยีนด้วยหู ไต่ดูด้วยตา ไต่คิดทางจิตทางใจ มีตั้งแต่

เรื่องอารมณ์ของกิเลสหุ้มห่อเคลือบแฝงหรือห้อมล้อมไปหมด อารมณ์ที่เป็นอรรถ
เป็นธรรมนั้นเป็นยังไงเราก็ไม่ทราบ

เมื่อถึงขั้นทราบย่อมจะทราบได้ตามกำลังของเรา เช่น จิตเป็นสมาธิ อารมณ์
ของธรรมเราก็จะทราบได้ในขั้นสงบ สงบขั้นใด ๆ เราก็ทราบไปตามขั้น นี่พอจะ
ทราบได้ว่าอารมณ์ของธรรมเป็นอย่างไร จิตที่มีความรู้อันเป็นธรรมเป็นอย่างไร

ถ้าหากไม่มีความสงบภายในจิตใจ เกี่ยวกับเรื่องธรรมเข้าแทรกบ้างเลยนั้น
อย่างไรก็ร้อยทั้งร้อย พันทั้งพัน เป็นกิเลสทั้งหมด ความรู้นั้นเป็นเรื่องของกิเลสทั้ง
หมด เราจะหาเอาตัวจริงอะไรจากความรู้ที่เป็นกิเลสได้แล้ว เท่าไรก็เป็นอยู่อย่างนั้น
นี่ความรู้ของเรา ๆ ท่าน ๆ ที่เป็นปุถุชนเป็นอย่างนี้

ที่นี้ความรู้ของพระอรหันต์ท่านเป็นยังไง ก็ท่านผ่านไปหมด ไม่ว่าความยุ่ง
เหิงวุ่นวายอันเป็นเรื่องของกิเลสที่หนาแน่นแก่นฉลาดที่สุดขนาดไหนก็ตาม ท่านก็
ผ่านไปแล้ว สंहารไปหมดแล้ว ไม่มีซากเหลืออยู่ภายในจิตใจแล้ว ด้วยสมาธิ ด้วย
ปัญญา จนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้นแล้ว ที่นี้จิตของท่านเป็นอย่างไร จิตของท่านจะมี
อะไรไปเจือปน นั้นละท่านว่าวิเศษ-วิเศษตรงนั้น

จิตของเรานี้มันเจือปนอยู่ด้วยสิ่งเหล่านี้ตลอดเวลา ไม่มีเวลาไหนที่กิเลสจะ
ไม่ได้ทำงาน ที่กิเลสจะไม่ได้ปิดหูปิดตา คือใจดวงนั้นมันปิดอยู่ตลอด แล้วจะไป
เห็นความสัตย์ความจริงอย่างไร นอกจากมันปิดหูปิดตาแล้ว ยังจุดยังลากไปสู่
อำนาจของมัน สัตว์โลกทั้งหลายจึงได้รับแต่ความทุกข์ ๆ กัน ก็เพราะเหตุแห่งความ
ปิดหูปิดตาของกิเลสนั้นแล ปิดได้แล้วก็จุดลากไป เราก็เชื่อไปทุกสิ่งทุกอย่างเพราะ
เราไม่มีความฉลาดเหนือมัน มันฉลาดกว่าเราก็ลากไป ๆ

เมื่อปฏิบัติธรรม ธรรมมีความฉลาดมากน้อยเพียงไร ก็เห็นแง่อนกลมฉายา
ของกิเลสเรื่อยไป และแก้ไขตัดแปลง หรือสังหารกันไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่สมาธิ โลภกิเลส
เข้ามาตะล่อมเข้าสู่จุด ปัญญาคลี่คลายออกมาพัดมาตีมาทำลายแหลกไป ๆ จน
กระทั่งไม่มีอะไรเหลือด้วยอำนาจของปัญญา ถึงขั้นมหาสติมหาปัญญาแล้ว ไม่มี
อะไรที่จะเหลือละกิเลส จะมีอยู่สักเท่าไรก็เผลอว่างั้น แต่มันไม่มีอะไรจะเหลือหลอ
แหละ ถ้าลงถึงขั้นมหาสติมหาปัญญาแล้ว จะมีแต่จอมกษัตริย์วิภูจิตโตตเดียวคือ
อวิชาที่แทรกอยู่นั้นเท่านั้น นอกนั้นตัดเข้ามาหมดแล้วจะมีอะไรเหลือ ไม่มีเลย
แล้วก็ไม่กี่เวลามหาสติมหาปัญญาก็สังหารกันลงได้

ที่นี้พอ อวิชาปจฺจยา สงฺขารา ซึ่งเป็นตัวกษัตริย์วิภูจักรที่ฉลาดแหลมคม
และละเอียดที่สุดนั้น พังลงไปเท่านั้น อะไรที่นี้ที่เหนือจากนั้น วิเศษวิโสยิ่งกว่านั้น

เอามาเทียบชสามแดนโลกธาตุนี้จะมีอะไรเหมือนธรรมชาตินั้น นั่นแหละที่ท่านไม่ติดท่านไม่ข้อง คือไม่มีอะไรเหมือนที่จะให้ติด ไม่มีอะไรมีคุณค่ายิ่งกว่าความเหนือแล้ว ๆ

ท่านจึงว่าโลกุตรธรรม ๆ คือ ไม่มีอะไรเหมือนเลย ถ้าพูดแบบที่ว่าเหนือทั้งหมดแล้ว จะหย่อนตัวลงมา จะก้าวตัวลงมาหาอันนี้อะไร เหมือนกับบุตรคูณที่จมอยู่ในส้วมในถานนั่นเอง ก็มีแต่พวกสัตว์พวกหนอนต่าง ๆ ที่เต็มไปอยู่ในส้วมในถานชคนที่ม่สมบัตผู้ดีใครก็รู้อยู่แล้ว จะไปยุ่งกับมันอะไร

นี่เรื่องจิตของท่านที่ถึงขั้นพระอรหัตตอรหัตแล้ว ถ้าจะเทียบก็เทียบได้อย่างนั้น แต่ท่านไม่เทียบ เมื่อถึงขั้นนั้น เป็นขั้นที่พอตัวที่สุดแล้ว ไม่มีอะไรที่จะไปพูดไปแยกไปแยะให้เป็นความบกพร่อง ให้เป็นความเพิ่มพูนสมบูรณ์ เพราะถ้าพูดถึงเรื่องความสมบูรณ์ก็เต็มที่แล้ว ถ้าพูดเรื่องความรู้ก็ล้วน ๆ แล้ว

นั่นละความรู้ของผู้สิ้นกิเลสเป็นความรู้ล้วน ๆ อย่างนั้น ไม่เข้ามาเจือปนกับโลกอันใดกับสมมุติอันใดเลยทั้งสามแดนโลกธาตุ ซึ่งเคยคลุกเคล้ากันมานานเท่าไรกับจิตดวงนี้ ขาดสะบันไปหมดไม่มีอะไรเหลือเลย นั่นละความรู้ของท่าน แม้ทรงธาตุทรงชั้นธอยู่ก็ตาม ชั้นธก็เป็นชั้นธ ธาตุก็เป็นธาตุ ท่านก็รู้ที่อยู่เป็นของใครของเราบังคับให้เข้าคละเคล้ากันก็บังคับไม่ได้เพราะเป็นอฐานะแล้ว ระหว่างวิมุตติจิตกับสมมุติต่างกันอย่างนั้น

ทีนี้ใครละรู้แบบของท่านอย่างนี้ ใครจะรู้ ก็มีแต่ให้กิเลสมันกล่อมอยู่ตลอดเวลา อันนั้นดีอันนี้ดี สุดท้ายก็ไปดำเนินสิ่งที่ไม่เคยเห็นคือธรรมเหนือโลกโลกุตรธรรม โลกุตรจิต ที่ไม่เคยเห็นก็ไปอาจเอื้อมได้ เรื่องของกิเลสนี้มันถอยเมื่อไรไอ้ตัวอวดตัวที่สุด ตัวหยิ่งตัวว่าดีว่าดีที่สุดก็คือกิเลส ดีไม่ดีมันก็หลอกเราอีกว่านิพพานไม่มี เพราะมันไม่เห็น แล้วอะไรเยี่ยมยิ่งกว่าเรื่องของกิเลส มีตั้งแต่สิ่งที่ดีที่งามทั้งนั้น ถ้ากิเลสได้ปรุงขึ้นมาแล้วเป็นติด ๆ ๆ เราพิจารณาช

สิ่งเหล่านี้เราเคยเป็นเคยติดมากต่อมากนานแสนนานแล้ว ตั้งกับไหนกับไต้ เราจิตเราอาจได้ที่ตรงไหน เราเข็ดเราหลาบที่ตรงไหน ถ้าว่าเพลงของกิเลสไม่แกงเอามาเทียบช โน่นจนกว่าเราได้อรรถได้ธรรมขึ้นมา เช่นอย่างความฟุ้งชานวุ่นวายที่เป็นอยู่ภายในจิตใจของเราเนี่ย เป็นมาเท่าไรจนกระทั่งเป็นบ้าก็มีคนนะ อย่าว่าแต่จวนเป็นบ้าหรือเกือบเป็นบ้า นอนไม่หลับ เป็นบ้าก็มี เรารู้ตัวเมื่อไร เรารู้ไหมว่าอะไรเป็นเครื่องทำให้เป็นถึงขนาดนั้น ไม่รู้

ต่อเมื่อได้ธรรมคือความสงบใจ ได้แก่จิตสงบเข้าไป นี่เริ่มเห็นแล้ว อ้อ ความฟุ้งซ่านเป็นอย่างนั้น เมื่อไม่ฟุ้งซ่านเพราะอำนาจของสมาธิหรือของสมถธรรมสงบอย่างนี้ เทียบกันบีบได้เลย ความฟุ้งซ่านเป็นโทษที่ร้ายแรงที่สุด ความสงบเป็นคุณค่าที่พึงปรารถนาที่สุดแล้ว ระหว่างสิ่งทั้งสองนี้เอามาเทียบกันแล้ว เทียบกันไม่ได้เลย ผิดกันอย่างนั้น

เมื่อมีสิ่งเทียบเคียงหรือเมื่อมีสองแล้ว ก็มีสิ่งที่จะต้องวัดต้องตวงกัน เทียบเคียงกัน เป็นคู่แข่งกัน จนถึงขั้นปัญญา เมื่อถึงขั้นปัญญาที่ควรจะเป็นกลายาเล่ห์กลของกิเลสประเภทใด ๆ ปิดไม่อยู่ ไม่เคยรู้มาก็กัปกั๊กก็ตามเถอะ เมื่อสติปัญญาปรากฏขึ้นแล้ว สติปัญญาเกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นเพื่อจะเห็นในสิ่งที่ควรเห็นในสิ่งที่ควรเห็นในสิ่งที่ควรรู้ กิเลสเป็นสิ่งที่ควรรู้ควรเห็นแท้ ๆ ทำไมจะไม่เห็นทำไมจะไม่รู้ เป็นสิ่งที่ควรละแท้ ๆ ทำไมจะไม่ละไม่ปล่อยไม่วาง เมื่อเห็นว่าเป็นโทษแล้วยึดไว้ได้ยังไง ก็ต้องสลัดปุ๊วะเดียวเท่านั้น จนกระทั่งขาดพังทลายลงไปหมดไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในจิตใจแล้ว ทำไมจะไม่เห็นเรื่องของกิเลส ถ้าว่าร้อยเปอร์เซ็นต์หรือหมื่นเปอร์เซ็นต์ก็เต็มหมื่นเปอร์เซ็นต์นี้จะว่าไง มีเท่าไรเห็นหมด เพราะได้สังหารมันเรียบบูบไปหมดจากใจแล้ว

ที่นี้ใจไม่มีกิเลสเป็นอย่างไบบ้างที่นี้ ความรู้ที่ไม่มีกิเลสเป็นอย่างไบบ้าง ความรู้ที่มีกิเลสเราเคยทรงมาพอแล้ว ที่นี้ความรู้ที่สิ้นกิเลสเป็นยังงัย เมื่อได้ปรากฏขึ้นที่หัวใจ ดวงที่เคยเป็นส้วมเป็นถ่านของกิเลสมาประจํานี้แล้ว สิ่งเหล่านั้นหมดไปจากจิตใจ เหลือแต่ธรรมทั้งแท่งอยู่ภายในจิตใจแล้วเป็นอย่างไบบ้าง นี่ละที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงพระทัยหายในการสอนโลก เพราะท่านเมตตาสงสารขนาดนั้น เห็นโทษถึงขนาดนั้นทีเดียว เห็นคุณกับโทษนี้มีน้ำหนักเท่ากัน

การสั่งสอนโลกจึงสั่งสอนด้วยพระเมตตาเต็มพระทัยจริง ๆ ไม่ใช่สักแต่ว่าสอนไปธรรมดา ๆ เรื่องความเห็นโทษของสัตว์เห็นจริง ๆ สัตว์ไม่รู้ท่านก็รู้ สัตว์ไม่เห็นท่านก็เห็น สัตว์ไม่รู้ทางออกวิ่งไปวุ่นมากันอยู่อย่างนั้นหาทางออกไม่ได้ ก็เปิดประตูให้ ผู้ที่ควรจะออกได้ก็ออก เอ้า ผู้ที่ถูกไฟเผาไปเพราะมันสุดวิสัย ตายไปแล้วก็ตาย ผู้ที่ยังพอที่จะตะเกียกตะกายออกมาได้ก็เปิดประตูให้ ไฟไหม้บ้านไหม้เรือนไหม้ผู้ไหม้คนก็เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน

นี่ละเรื่องของกิเลสตัดหาอาสวะมันไหม้สัตว์โลกเป็นอย่างนั้นเอง ผู้ที่ควรจะไปได้พระองค์พอเปิดทางเท่านั้นก็ได้ ๆ ในประเภทอุคฆัตถัญญู วิปจิตถัญญู เป็น

พวกที่อยู่ในระดับที่จะออกอยู่แล้ว ๆ ก็ออกได้ เนยยะ ผู้ที่ค่อยเป็นค่อยไปก็ค่อยไปเรื่อย ๆ อย่างนั้น

ท่านสอนโลกท่านสอนอย่างนั้น ท่านไม่ได้สอนเฉย ๆ พุทธธรรมดา ๆ เพราะท่านไม่ได้รู้ธรรมดา รู้ถึงเหตุถึงผล รู้จนถึงพระทัย จะว่าโลกธาตุหวั่นไหวก็ได้ขณะที่พระพุทเจ้าตรัสรู้จะผิตอะไรไป ทั้งสามแดนโลกธาตุนี้จะไม่หวั่นยังงี้ จิตดวงนี้กระเทือนสามแดนโลกธาตุนี้มานานเท่าไรแล้ว ทำไมจะไม่หวั่น ทำไมจะไม่กระเทือน ถ้าจะพูดถึงเรื่องพระทัยที่ขาดสะบั้นระหว่างกิเลสกับจิตที่บริสุทธิ์นี้ขาดสะบั้นจากกัน ทำไมจะไม่กระเทือน ๆ ไปอย่างไม่เคยคาดเคยฝัน ไม่ใช่ธรรมดา

ที่นี้เมื่อจิตบริสุทธิ์แล้วเป็นยังงี้กับจิตที่คละเคล้ากับสิ่งทั้งหลายอยู่ ผิดกันยังงี้ ไม่ต้องถาม-ท่านก็รู้อเอง นั่นละความรู้ของจิตที่บริสุทธิ์ หรือความรู้ของพระอรหันต์กับความรู้ของเรานั้นต่างกันยังงี้ ก็เราไม่ได้เป็นอย่างท่านนั้นซิ พูดสักเท่าไรก็ไม่รู้เรื่องราวจะว่าไง นี่เรื่องของธรรมเป็นอย่างนั้น

ที่นี้ท่านประกอบความพากเพียรประกอบเพื่ออะไร จะถามท่านอะไร มันก็รู้อเอง ระหว่างขั้นธกับจิตมีความจำเป็นต่อตนเองอยู่แล้ว จิตเป็นนักรู้ ถึงขั้นพระอรหันต์แล้ว ทำไมถึงจะไม่รู้อย่างรอบคอบขอบเขตในระหว่างขั้นธกับจิตที่จะปฏิบัติต่อกันเล่า ต้องรู้ เรื่องบอกอยู่อย่างชัด ๆ นี้แล้วจะไปถามทำไมถามผู้อื่น ไม่ถามละ มีหมื่นมีแสนก็เหมือนกันหมด เป็น สนุทธิฎฐิโก ในระหว่างขั้นธกับจิตที่จะปฏิบัติต่อกันอย่างไร จนกระทั่งถึงกาลเวลาที่จะพรากจากกันโดยสิ้นเชิง ได้แก่ตายพูดง่าย ๆ ท่านเป็นอย่างนั้น

ธรรมเหล่านี้เป็นยังงี้ กระเทือนหัวใจของพวกเราทั้งหลายผู้ปฏิบัติหรือไม่ หรือให้กิเลสมันกลืนเอา ๆ ตลอดเวลา ในอริยาบถทั้งสี่มีแต่เรื่องกิเลสกลืนเอา ถ้าหากว่ากิเลสมีท้องแล้วท้องระเบิด ดังยิ่งกว่าเสียงปรมาณูเขานะ เพราะมันกินเสียมากต่อมาก กินจนไม่มีท้องจะใส่แล้วท้องก็ระเบิด มันกินดับกินไส้กินพุงของพระกรรมฐานเรานี่ ซึ่งมีแต่ความขี้เกียจขี้คร้าน ก็ถูกกลืนเอาเสีย อะไรก็มีแต่มันกลืนเอาเสีย สติสดังหาไม่ได้พอที่จะต่อสู่มันบ้างไม่มีเลยจะทำยังงี้ บวชเป็นพระเป็นเณรมีแต่บวชเฉย ๆ

ฟังให้ตื่นเรื่องความละเอียดแหลมคมของกิเลส ถึงขนาดนั้นเขี้ยวละ แต่เมื่อถึงกาลที่จะรู้จะเห็นจะพืดจะเหวี่ยง จะแก้ได้ จะถอดจะถอนจะสังหารกันแล้ว ยังงี้ก็ปิดไม่อยู่อีกเหมือนกัน รอไม่ได้ กิเลสจะละเอียดขนาดไหนก็เถอะ ไม่มีอะไรเหนือธรรมได้เลย เพราะฉะนั้นธรรมท่านถึงว่าโลกุตรธรรม คือเหนือกิเลสนั่นเอง โลกก็

โลกของผู้มีกิเลสนั่นเอง ไม่มีกิเลสมาเกิดเป็นโลกได้ยังไง พวกสัตว์พวกบุคคลสัตว์ต่าง ๆ ประเภทต่าง ๆ มีมากขนาดไหนในโลกอันนี้ ที่เรียกว่าสัตว์โลก ๆ ธรรมไม่เหมือนนี้จะเห็นสิ่งเหล่านี้ได้ยังไง เอาให้มันชัดอย่างนั้นซิ

เอาละ พอสมควรแล้ว การแสดงธรรมเพียงแค่นี้